

Shahid Rajaei Teacher Training University- Iran
Ontological Researches
semi-annual scientific journal
ISSN (print): 2345-3761 (online): 2676-4490
Type: Research

Vol.10, No. 19
Spring & Summer 2021

Journal Homepage: www.orj.sru.ac.ir

Ontology of the Iranian House Architecture According to the Religious Lifestyle (Case Study: Privacy Concept in Clerics House's in Qom)

Farzin Haghparast¹
Parisa Hashempour²
Reza Ghadrddan Gharamaleki³

Abstract

Most of daily life of human takes place in House. However, in contemporary Iranian housing has been paid less attention to religious lifestyles ontologically. This study first examines the concept of lifestyle and the concept of privacy; then the impact of these concepts with the ontology of house architecture is examined. For this purpose, the social stratum of clerics has been selected because of their greater adherence to

---

¹- Associate Professor of Architecture, Tabriz Islamic Art University, corresponding author
f.haghparast@tabriziau.ac.ir

²- Associate Professor of Architecture, Tabriz Islamic Art University
p.hashempour@tabriziau.ac.ir

³- PhD student in Islamic Architecture, Tabriz Islamic Art University
r.ghadrddan@tabriziau.ac.ir

Received: 09/04/2020

Reviewed: 27/07/2020

Revised: 13/12/2020

Accepted: 28/12/2020

religious teachings. The method is qualitative research and its practical procedure is completing questionnaire by clerics. Findings show that the approaches proposed by Western thinkers in privacy should be consistent with Islamic ontology and religious lifestyle. In fact, by incorporating religious lifestyle into both the ontology of traditional Iranian housing and Western housing theories, it is possible to design suitable housing for an Iranian family.

Keywords: Iranian House, Architecture Ontology, Privacy, Lifestyle, Clerics.

Problem Statement

In Islamic ontology, God is the creator of existence and man is the vicar of God on earth. Therefore, the Muslim man must architect his living spaces in accordance with the title of the divine vicariate. This connection between architecture and religious ontology has long existed in the traditional architecture of Islamic Iran.

The concept of lifestyle has received less attention in the architecture of housing. Most houses today are built in imitation of Western housing and the ideas of their thinkers. The aim of this study is to find characteristics for contemporary housing of a family with a religious lifestyle that can be used in house architecture. These indicators can be achieved by updating traditional Iranian housing indicators, as well as by localizing the theories of Western thinkers. The ideas of Western thinkers regarding the lifestyle and ontology of the house are the result of their material ontology and are not in line with Islamic ontology.

The present study seeks to find the answer to the following main question:

- What effect does religious lifestyle have on the ontology of Iranian house architecture?

Research sub-questions are:

- What is the relationship between ontology and lifestyle and what are its effects?
- What is the role of privacy in the lifestyle and housing of non-religious people?
- What is the role of privacy in the lifestyle and housing of religious people (clerics)?

Method

The method of qualitative research and its practical procedure is the completion of the questionnaire by the clerics; initially, using library studies such as reviews of books and articles, theoretical foundations have been completed and the opinions of environmental psychologists and experts on the concepts of lifestyle and privacy have been presented. Then, by examining these concepts in clerics' lifestyles, its functions in the Iranian home are described and points are extracted from these materials that create the background for explaining the characteristics of the article. For survey study, the designed questionnaire was distributed among clerics in the city. Individuals' responses were measured in terms of a five-point Likert scale, in which the number one indicates complete dissatisfaction and the number five indicates complete satisfaction. In order to evaluate the validity and reliability of the

questionnaire, in addition to using the opinions of statistical, sociological and architectural experts in designing the questionnaire and questions, Cronbach's alpha test was also used. The mentioned coefficient, which was equal to 0.71 in this study, indicates the appropriate reliability of the tool used. In order to analyze the collected data, descriptive-analytical and inferential statistical methods were used. All statistical analyzes were performed using SPSS software; the collected data were analyzed in the form of frequency distribution tables, statistical parameters and graphs. Then the relationships between variables are analyzed using descriptive graphs and statistics, agreement tables and chi-square test and Kramer correlation coefficient.

Findings and Results

The difference in the view of privacy between Western and Muslim thinkers stems from the difference in their ontology. In Islamic ontology, the life of this world is not an aim in itself and is part of a purposeful and continuous network and system that can be interpreted as “the arc of descent and ascension” according to the holy Quran. The result of such a view of the lifestyle will be a different way of life from Western materialistic ontology. Therefore, by involving ontology and religious lifestyle in Western housing theories, it is possible to design a suitable housing for an Iranian family.

Case studies first show the necessity and importance of privacy in today's homes. Secondly, examining the relationship between lifestyle and social status with the chosen space for privacy, shows that clerics are more interested in spending private time at home than outside; The quality of the selected space in the house is such that indoor space and room is their first choice. Therefore, it is necessary to anticipate such a space in housing design according to lifestyle.

References

- Abedi Shahroudi A, *Critique of the Power of Cognition*, Volume One, by Mohammad Ali Ardestani, Tehran, Institute of Islamic Culture and Thought; 2017. Persian.
- Crystal D, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, 6th, edn., Oxford: Blackwell; 2008.
- Fauconnier G, Turner M, *The Way We Think: Conceptual Blending And The Mind's Hidden Complexities*, New York, Basic Books; 2002.
- Grady J, Todd O and Coulson S, *Blending and metaphor*, R. W. Gibbs and G. Steen (eds), *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 101–124. 1999.
- Helli H, *Al-Jawhar Al-Nadhid*, correction and suspension: Bidarfar M, Qom, Bidar Publications; 2013. Arabic.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

هستی‌شناسی معماری خانه ایرانی با توجه به سبک زندگی دینی (پژوهش موردی: مفهوم خلوت در مسکن طلاب شهر قم)

فرزین حق پرست^۱
پریسا هاشم‌پور^۲
رضا قدردان قراملکی^۳

چکیده

خانه مکانی است که وقوع زندگی روزمره را در خود گرفته است. با این حال در خانه‌سازی معاصر ایران، به لحاظ هستی‌شناسی توجه کمتری به سبک زندگی دینی و مفاهیم معنوی هم‌چون خلوت که ریشه در باورها و اعتقادات دینی ما دارد، شده است. این پژوهش نخست به بررسی نظری مفهوم سبک زندگی و مفهوم خلوت پرداخته؛ سپس تأثیر و رابطه این مفاهیم با سبک زندگی دینی بررسی شده است. بدین منظور قشر اجتماعی طلاب، به دلیل پایبندی بیشتر به آموزه‌های دینی، انتخاب شده است. روش تحقیق کیفی و رویه عملی آن تکمیل پرسشنامه توسط طلاب است. یافته‌های تحقیق لزوم انطباق رویکردهای مطرح شده توسط اندیشمندان غربی در ارتباط با خلوت، با هستی‌شناسی اسلامی و سبک زندگی دینی را نشان می‌دهد. زیرا تفاوت در هستی‌شناسی اندیشمندان غربی و مسلمان منجر به رویکرد متفاوت در قبال سبک زندگی و مفهوم خلوت می‌گردد. بنابراین باید با استفاده از سبک زندگی دینی هم در هستی‌شناسی مسکن سنتی و هم در نظریات خانه‌سازی غربی، مسکن مناسب برای یک خانواده ایرانی طراحی کرد.

کلمات کلیدی: خانه ایرانی، هستی‌شناسی معماری، خلوت، سبک زندگی، طلاب.

f.haghparsat@tabriziau.ac.ir

p.hashempour@tabriziau.ac.ir

r.ghadrddan@tabriziau.ac.ir

^۱ - دانشیار معماری دانشگاه هنر اسلامی تبریز، نویسنده مسئول

^۲ - دانشیار معماری دانشگاه هنر اسلامی تبریز

^۳ - دانشجوی دکتری معماری اسلامی دانشگاه هنر اسلامی تبریز

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۲۱

تاریخ داوری: ۱۳۹۹/۰۵/۰۶

تاریخ اصلاح: ۱۳۹۹/۰۹/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۰۸

بیان مسئله

در هستی‌شناسی اسلامی، خدا آفریدگار و مدبر هستی و انسان خلیفه خداوند بر روی زمین است و جهان حاضر به عنوان مکانی برای زندگی وی شمرده شده است. بنابراین انسان مسلمان باید محیط و فضاها را زندگی خود را متناسب با عنوان خلافت الهی متحول و معماری کند و به تعبیری باید معماری و سبک زندگی خود را از مبانی و مؤلفه‌های دینی و معنوی اصطیاد کند. این ارتباط بین معماری و هستی‌شناسی دینی از دیرباز در معماری سنتی ایران اسلامی وجود داشته است؛ در واقع هستی‌شناسی معماری مسکن تا دوره قاجار، با وجود سپری کردن سیر تغییر و تحول، به زعم اکثر متخصصان معماری، دارای نوعی وحدت رویه و توجه به سبک زندگی انسان ایرانی مسلمان بوده است، اما از این دوره به بعد، به سبب آشنایی با فرهنگ مغرب‌زمین، تقابل معماری سنتی با معماری غرب شکل گرفت.

با وجود اینکه حدود یک سده از ورود واژه سبک زندگی به مطالعات علوم اجتماعی می‌گذرد، اما در معماری و به خصوص معماری مسکن که ظرف زندگی افراد است، این مفهوم کمتر مورد توجه قرار گرفته است. کمتر پژوهشگری است که منکر ارزش‌های معماری سنتی و مسکن سنتی ایران باشد، اما اکثر خانه‌های امروزی با توجه یا به تقلید از مسکن غربی و مفاهیم و نظریات اندیشمندان آن‌ها ساخته می‌شود. پژوهش حاضر به دنبال یافتن و ارائه ارزش‌های مسکن سنتی نیست. زیرا پژوهش‌های بسیاری در این رابطه سامان یافته است، اما چگونگی استفاده از این ارزش‌ها در خانه امروزی همچنان نامعلوم است. هدف این پژوهش یافتن شاخص‌ها و مشخصه‌هایی برای مسکن معاصر یک خانواده با سبک زندگی دینی است که بتواند در معماری خانه مورد استفاده قرار گیرد. این شاخص‌ها می‌توانند با بومی‌سازی نظریات اندیشمندان غربی در رابطه با مفاهیمی از قبیل خلوت و توجه به هستی‌شناسی و سبک زندگی دینی به دست آیند. نظریات اندیشمندان غربی در ارتباط با سبک زندگی، خلوت و هستی‌شناسی خانه، منتج از هستی‌شناسی مادی ایشان بوده و هم‌خوانی با هستی‌شناسی اسلامی ندارد. در این پژوهش مطالعه موردی بر روی طلاب ساکن در شهر قم، که سبک زندگی ایشان

نزدیک‌تر به آموزه‌های دینی است، انجام شده و با رویکردی اجتماعی-روانشناختی، تأثیر سبک زندگی بر محیط فیزیکی بررسی شده‌است.

پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر به دنبال یافتن پاسخ پرسش اصلی زیر است. در راستای نیل به این هدف و واکاوی دقیق‌تر موضوع پژوهش، پرسش‌های جزئی‌تری نیز پیش می‌آید که ذیل عنوان پرسش‌های فرعی آورده شده‌اند.

سبک زندگی دینی چه تاثیری در هستی‌شناسی معماری خانه ایرانی دارد؟

پرسش‌های فرعی

رابطه بین هستی‌شناسی و سبک زندگی چیست و تأثیرات آن کدام است؟

نقش و جایگاه خلوت در سبک زندگی و مسکن انسان غیردینی چیست؟

نقش و جایگاه خلوت در سبک زندگی و مسکن انسان دینی (طلاب) چیست؟

فرضیه

سبک زندگی جزو مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر هستی‌شناسی معماری خانه است؛ خود سبک زندگی نیز متأثر از هستی‌شناسی کلی انسان است. بنابراین سبک زندگی دینی (که خود متأثر از هستی‌شناسی اسلامی است) بایستی خود را در هستی‌شناسی معماری خانه یک انسان ایرانی مسلمان نشان بدهد. به عبارت دیگر معماری خانه ایرانی به گونه‌ای باشد که نه تنها منافاتی با سبک زندگی دینی نداشته باشد، بلکه پاسخگوی نیازهای سبک زندگی دینی و تسهیل‌کننده آن باشد.

فرضیه‌های فرعی

– نگرش به هستی از نگرش‌های اساسی و مؤثر بر سبک زندگی است. هستی‌شناسی در شکل‌گیری اهداف، برنامه‌ها و مسیر زندگی انسان تأثیرگذار است. سبک زندگی بسیار

نزدیک به نوع نگرش به هستی (هستی‌شناسی) است، این هستی‌شناسی می‌تواند مادی یا غیرمادی باشد.

– نگاه انسان غیردینی به مقوله خلوت، با توجه به هستی‌شناسی مادی، نگاه سطحی و ظاهری خواهد بود. در این نگاه، خلوت به معنای تنها و جدا بودن، یا در بهترین حالت تنظیم فاصله با دیگران بوده و جهت نیل به اهداف مادی و دنیوی از سازوکارهای خلوت استفاده می‌شود.

– بحث خلوت در نگاه انسان دینی (طلاب) یک مفهوم چندبعدی بوده و با توجه به هستی‌شناسی اسلامی، علاوه بر مفهوم عام، مادی و ظاهری که از آن برداشت می‌شود (که خود کارکردهایی دارد)، یک فرصت و روش جهت توجه به امور معنوی نیز می‌باشد.

پیشینه و نوآوری پژوهش

نزدیک به یک سده است که واژه سبک زندگی در مطالعات علوم اجتماعی مطرح شده و به گونه‌ای فزاینده مورد توجه پژوهشگران و اندیشمندان قرار گرفته‌است. از بین روانشناسان غربی، آلفرد آدلر، کرت آدلر، لیداسیچر، الکساندر مولر، سوفیادوریس، آنتونی بروک، اروین وکسبرگ، الکساندر نور و دیگران به موضوع سبک زندگی پرداخته‌اند. در جامعه‌شناسی و فرهنگ‌شناسی نیز پژوهش‌هایی مرتبط با سبک زندگی صورت گرفته که از جمله می‌توان به «ساخت اجتماعی واقعیت» پیتز برگر (۱۹۷۲)، «نقش دین در زندگی روزمره مردم انگلیس» تیموتی (۱۹۹۹)، «اهداف هدایت شده زندگی» بوسنیتز (۲۰۰۳) و «رابطه فرهنگ و زندگی روزمره» اینجلس (۲۰۰۵) اشاره کرد. اما مفهوم خلوت در مقایسه با سایر مفاهیم موجود در زمینه روانشناسی محیط مانند ازدحام، فضای شخصی و قلمرو، چندان مورد توجه جامعه‌شناسان و رفتارشناسان قرار نگرفته‌است. با این حال تحلیل‌ها و بررسی‌های نظری و استدلالی چندی درباره خلوت موجود است که عمدتاً دانشمندان علوم سیاسی، حقوق‌دانان، فلاسفه و اخیراً جامعه‌شناسان انجام داده‌اند. از این میان می‌توان به نظریه‌پردازانی چون زیمل (۱۹۵۰)، بیتس (۱۹۶۴)، ژورار (۱۹۶۸)، راپاپورت (۱۹۷۲) و آلتمن (۲۰۰۱) اشاره کرد. در ایران نیز پژوهش‌های محدودی درباره این موضوع انجام شده که بیشتر بر واحدهای اجتماعی بزرگ‌تر مانند پارک تمرکز دارند.

البته در موضوع خانه ایرانی نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته است.^۱ اما پژوهش حاضر از نظر تمرکز بر هستی‌شناسی خانه، رابطه خلوت با سبک زندگی دینی و توجه به قشر اجتماعی طلاب، جدید است.

مبانی نظری

سبک زندگی

مفهوم سبک زندگی یکی از مفاهیم متأخری است که هم در جامعه‌شناسی و هم در روانشناسی مبنا دارد. سبک زندگی در جامعه‌شناسی یک مفهوم اعمی دارد که شامل باورها، ارزش‌ها و هنجارها و الگوهای رفتاری است؛ ولی در روانشناسی معطوف به الگوهای رفتاری ملموس است. سبک‌های مختلف زندگی عمدتاً با شیوه‌ای که افراد هر جامعه اوقات خود را برنامه‌ریزی و صرف می‌کنند، مشخص و تعریف می‌شود؛ که متعاقباً در رابطه متقابل با سکونت‌گاه و تجهیزات فضایی سازمان یافته است (ونتلینگ، ۲۰۱۳، ص ۶). در تعریفی دیگر سبک زندگی به مجموعه‌ای از عملکردها تعبیر شده که انسان با به کارگیری آن‌ها علاوه بر تأمین نیازهای خویش، هویتی شخصی خود را نیز در جامعه منعکس می‌کند (Giddens, 1995, p 81). البته در شکل‌گیری این هویت شخصی علاوه بر مفهوم سبک زندگی، عوامل دیگری نیز اثرگذار هستند که آقای بوردیو به برخی از آن‌ها از جمله عادت‌واره، ریختار و سلیقه اشاره کرده است (Bourdieu, 1998, p 8). می‌توان گفت که این مفاهیم به نوعی تعابیر مختلف در مقیاس‌های گوناگون زندگی برای مفهوم سبک زندگی می‌باشند.

سبک زندگی و هستی‌شناسی

نگرش به هستی از نگرش‌های اساسی و موثر بر سبک زندگی می‌باشد. هستی‌شناسی هر فرد چه به صورت خودآگاه باشد چه ناخودآگاه، در شکل‌گیری اهداف، برنامه‌ها و مسیرهای زندگی وی تأثیرگذار است. این قاعده درباره هستی‌شناسی اسلامی نیز صدق می‌کند. بدین معنا که انطباق هرچه بیشتر هستی‌شناسی افراد جامعه با آموزه‌های اسلامی، منجر به نزدیک‌تر شدن سبک زندگی آن‌ها به سبک زندگی اسلامی می‌گردد

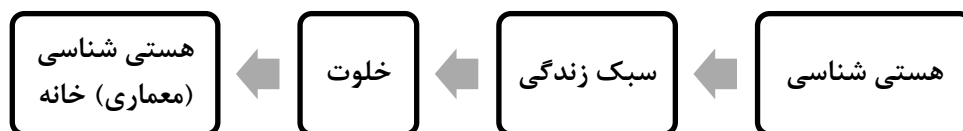
(کاویانی، ۲۰۱۳، ص ۱۵۲). هدف پژوهش حاضر بازگویی انواع هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی (رنالیسم، ایده‌الیسم و...) نیست، لکن جهت بررسی رابطه هستی‌شناسی و سبک زندگی، نگرش به هستی را به دو دیدگاه کلی: مکتب الهی و مکتب مادی تقسیم می‌کند. از نگاه مادی‌گرایان، هرگونه امور ماورای ماده، مانند عقول و مجردات، وحی، نبوت و... خرافه پنداشته می‌شود. این تفکر الحادی بعد از عصر رنسانس در اروپا مجدداً احیا شده و حتی به افکار برخی از مسلمانان نیز سرایت کرده‌است (جوادی آملی، ۲۰۰۶، ص ۶۶). این دسته از دانشمندان به استفاده از حس و تجربه پافشاری دارند و توجهی به معارف فطری، وحی و... ندارند. عده‌ای از آنان منکر وجود خدا هستند. برخی ضمن رد اثبات عقلانی، وجود خدا را فقط در حد تجربه دینی می‌پذیرند. لکن اندیشمندان مسلمان از طرق گوناگون تلاش کرده‌اند تا مبدأ هستی را بشناسند؛ بدین منظور از تمامی معارف حسی و تجربی، برهان عقلی، شهودی، فطری و وحی استفاده کرده‌اند. دیدگاه پیروان مکتب الهی درباره نظام هستی، صرفاً مادی نیست و عالم هستی را به دو قسم کلی مادی و مجرد تقسیم‌بندی می‌کنند.

برخی از خطوط کلی هستی‌شناسی اسلامی، که به طور مستقیم بر سبک زندگی اثر دارند، عبارتند از: خدامحوری، ایمان به عالم غیب (شامل روح، برزخ، قیامت، و...)، هدفمند بودن هستی، عالم هستی اعم از دنیا، پیوستگی دنیا و برزخ و آخرت. درست است که انسان‌های معمولی به واسطه درگیری زیاد با بخش مادی عالم، با بخش غیبی آن انس کمتری دارند، اما بسیاری از اشکالات سبک زندگی انسان‌ها ناشی از دقت‌نکردن و باورنداشتن به همین امور غیبی است. در هستی‌شناسی اسلامی، دنیای قبل از مرگ و بعد از آن (عالم برزخ و قیامت) دارای پیوستگی و همبستگی است که این خود بر سبک زندگی تاثیرگذار است. با این نگاه، دنیا به عنوان هدف نبوده و مزرعه‌ای برای آخرت است (انعام: ۳۲).

خلوت و هستی‌شناسی

انسان در اجتماع و در کنار دیگر انسان‌ها ابعاد حقیقی وجود خویش را کشف می‌کند و به بخش‌هایی از ابعاد فطری و وجودی خود مجال رشد و ظهور می‌دهد. حتی

خواجه نصیرالدین طوسی، تفکر اجتماعی خود را بر همین مفهوم (مدنی بالطبع بودن انسان) بنا می‌کند (طوسی، ۱۹۹۶، ج ۳، ص ۳۷۲). بنابراین بحث تعامل و خلوت، از تأثیرگذارترین عوامل در چگونگی شکل‌گیری سبک زندگی و مسکن انسان است. اما دوران مدرن با اصالت دادن به فرد، معنای تعامل و خلوت را تغییر داده است. در جامعه مدرن، تعامل و در جمع بودن انسان‌ها (مثلاً در سینما، پارک، دیسکو و...) دارای یک روح واحد نیست؛ حال آن‌که فارابی مبنای رشدیافتگی مدینه فاضله را الفت می‌داند (فارابی، ۱۹۵۹، ص ۱۱۳). سبک زندگی اسلامی در مقابل این وضعیت روانی و روابط شکننده و سطحی، برقراری ارتباط عمیق و پایدار را توصیه می‌کند. تأکیداتی که در روایات بر دیدار مومنان و برقراری جلسات میان دوستان، صلۀ ارحام و حقوق همسایه شده، در کمتر حوزه دیگری می‌توان یافت. در سبک زندگی اسلامی، تنهایی مذموم و منکر است. با این وجود نباید کراهت تنهایی را با شرافت خلوت خلط کرد. چرا که در سبک زندگی اسلامی توصیه شده انسان ساعاتی از شبانه‌روز را خلوت کند. زیرا خلوت انسان مسلمان، به دلیل هستی‌شناسی اسلامی وی، انباشته از اضطراب و احساس رهاشدگی موجود در هستی‌شناسی مادی‌گرای انسان مدرن نیست. این خلوت زمانی برای حل کردن مسئله‌های بنیادین حیات، از طریق ارتباط با مبدأ حیات است. هستی‌شناسی که پرسش‌های بنیادین زندگی از جمله منشأ حیات، زندگی پس از مرگ و... را بی‌پاسخ بگذارد، بالتبع انسان را به خلوتی که در آن این پرسش‌ها به سراغ ذهن او بیایند، توصیه نخواهد کرد، ولی چه می‌توان کرد که این پرسش‌های بنیادی، در خلوت انسان بلافاصله به جان او می‌افتند. در سبک زندگی اسلامی، زیبایی‌های اخلاقی از رجوع به فطرت و ارتباط با حقیقت حیات سرچشمه می‌گیرد. انسان در عالم خلوت خویش با واقعی‌ترین مفاهیم حیات مانند مرگ، همنشین می‌گردد. درحالی‌که سبک زندگی مدرن سرشار از کراهت یاد مرگ است و رفتن به گورستان را نامناسب می‌داند.

تصویر ۱. نمودار رابطه بین مفاهیم نظری پژوهش. منبع نگارندگان.

۱. خلوت از دیدگاه غرب

متخصصان غربی ابتدا خلوت را فرآیندی متشکل از حذف و کناره‌گیری به شمار می‌آوردند؛ خلوت در این تعریف مصادف با مفهوم تنهایی بود. این برداشت از خلوت در هستی‌شناسی خانه منجر به طراحی بخش‌های جدا و ناوابسته می‌گردید. آقای آلتمن در تعریفی دیگر، خلوت را فرآیندی نظارتی برای ایجاد یک مرز متغیر بین انسان و دیگران دیده‌است؛ زمان‌هایی وجود دارد که انسان می‌خواهد تنها باشد و گاهی قصد برقراری ارتباط با دیگران دارد. در این دیدگاه، خلوت وظیفه تنظیم مرز میان افراد در شرایط، زمان‌ها و مکان‌های مختلف است. پس اولاً خلوت فرآیندی قراردادی است؛ ثانیاً انسان بر اساس آن بر تعامل خود با دیگران نظارت می‌کند. مفاهیم دیگری از جمله فضای شخصی و قلمرو، سازوکارهایی جهت نیل به میزان دلخواه خلوت هستند. به وضعیتی که در نتیجه ناکارایی سازوکارهای خلوت پیش بیاید، ازدحام اطلاق شده (آلتمن، ۲۰۰۳، ص ۲۵۴) که منجر به زیاده‌روی در روابط اجتماعی نامطلوب می‌شود.

وستین چهار هدف کاهش هیجانات روحی، امکان کنترل، خودسنجی و استقلال فردی را تشخیص داد که با خلوت تأمین می‌شوند (Westin, 1970, P 42). شناسایی میزان خلوت مطلوب همیشه یکسان نیست و به عوامل متعددی از جمله شخصیت، فعالیت در حال انجام و زمینه فرهنگی بستگی دارد (لنگ، ۲۰۰۲، ص ۱۶۶). هر شخص بر اساس تجربه، امکانات، جایگاه اجتماعی و شخصیت خود سعی در تنظیم مرز میان خود و دیگران در زمان‌ها و مکان‌های مختلف دارد تا به خلوت متناسب با شرایط برسد. یکی از سازوکارهایی که فرد به کمک آن می‌تواند فاصله و جهت‌گیری خود را نسبت به دیگران جابه‌جا نموده و به میزان دلخواه خلوت برسد، فضای شخصی است (انصاری، جمشیدی و الماسی‌فر، ۲۰۱۰، صص ۳۶-۳۷). منظور از فضای شخصی فاصله فیزیکی انسان با دیگران است.

جدول ۱. رویکردها و نظریات نظریه‌پردازان غربی درباره مفهوم خلوت، منبع نگارندگان.

نظریه درباره خلوت	نظریه‌پرداز	سال	رویکرد کلی
ارزش تنهاماندن و آسودگی از فشار حضور دیگران	چاپین	۱۹۵۱	تأکید بر انزوا، کناره‌گیری و نداشتن تعامل
این احساس فرد که دیگران باید از آنچه برای او مهم است جدا و دور باشند، ضمن اذعان به اینکه دیگران نیز حقی از آن چیز دارند	بیتس	۱۹۶۴	
نتیجه تمایل فرد به پنهان نگاه داشتن تجربیات گذشته و حال و اهدافش برای آینده. تمایل به معمابودن برای دیگران، تمایل به کنترل نظر دیگران در مورد خود	ژورار	۱۹۶۶	
اجتناب از تعامل و تعدی دیداری و شنیداری و...	کیرا، کوپر	۱۹۶۶	تأکید بر مفهوم نظارت بر روابط
کنترل محرک‌های دریافتی از دیگران، میزان اطلاعات و فاصله افراد از یکدیگر	زیمل	۱۹۵۰	
نظارت بر انتقال اطلاعات از فرد به فرد، فرد به گروه، گروه به گروه، یا گروه به فرد	شیلز	۱۹۶۶	
آزادی انتخاب و تعیین اهداف الزام برای نظارت بر اینکه در مورد خود چه اطلاعاتی را خواهیم انتقال دهیم یا نه	ایتلسون، پروشانسکی، ریولین	۱۹۷۰	
حق تصمیم‌گیری فرد در مورد اینکه چه نکاتی از وی و تحت چه شرایطی به دیگران منتقل شود.	وستین	۱۹۷۰	
توانایی نظارت بر تعامل، در اختیار داشتن حق انتخاب و تمهیدات و سازوکارهای الزام برای جلوگیری از تعامل ناخواسته و دستیابی به رابطه مطلوب.	راپاپورت	۱۹۷۲	
دوری و نزدیکی فرد به دیگران و آزادی انتخاب در مورد رابطه با دیگران.	آلتمن	۲۰۰۱	

۲. خلوت از دیدگاه عرفان (اسلامی)

خلوت در معنای عرفانی خود به معنای دوری‌گزیدن از خلق، جهت متوجه ساختن دل و جان به حضرت حق و سخن‌گفتن با وی و هدف بالاتر یعنی قرب الهی است. خلوت، از آداب و ارکان سلوک در عرفان است و به عنوان یکی از عوامل مهم در پرورش روح و تهذیب نفس با عناوینی از جمله عزلت، چله‌نشینی و اعتکاف نیز مطرح گردیده است. در تعریفی خلوت مجموعه‌ای از چند گونه مخالفت با نفس و تحمل ریاضت است که از جمله آن می‌توان به کم‌خوری طعام، کم‌گویی، روزه و مداومت بر ذکر و نفی خواطر اشاره کرد (سجادی، ۲۰۱۰، ص ۳۵۹). در واقع خلوت باعث ایجاد بستری مناسب جهت رهایی از

آشفتنگی‌ها و تعلقات دنیوی می‌شود. اما در دیدگاه اسلامی منظور از خلوت فقط دوری از خلق نیست، گاهی فرد در میان جمع است، اما در اثر تفکر در خویش، مراقبه نفسانی خاصی دارد. به گفته محی‌الدین ابن عربی «میراث خلوت شناخت دنیا، میراث کم‌گویی شناخت هوای نفس، میراث کم‌خوری شناخت شیطان و میراث کم‌خوابی معرفت نفس است» (ابن عربی، ۲۰۰۴، ص ۳). با توجه به این که دین اسلام دین میانه‌روی است؛ لذا با جدایی فرد از جامعه مخالف است و در خلوت حقیقی با این نگاه، فرد باید در بطن جامعه باشد و آلوده نگردد. از این‌رو خلوت‌گزینی نادرست و به دور از مسئولیت‌های اجتماعی را مذموم می‌شمارد. از جمله بدعت‌های مسیحیان در زمینه خلوت عرفانی، می‌توان به تحریم ازدواج، انزوای اجتماعی و زندگی در صومعه‌ها و دیرهای دور افتاده اشاره کرد. اسلام این شکل از خلوت را محکوم کرده است، چنان‌که رسول خدا (ص) فرمود: «خداوند متعال رهبانیت را برای امت من مقرر نداشته، رهبانیت امت من جهاد در راه خداست» (مکارم شیرازی، ۱۹۹۵، ج ۲۳، ص ۳۹۹).

جدول ۲. رویکردها و نظریات نظریه‌پردازان اسلامی درباره مفهوم خلوت، منبع نگارندگان.

نظریه پرداز	سال	نظریه درباره خلوت
۱	غزالی	۱۱۰۰
۲	ابن عربی	۱۲۰۰
۳	مولوی	۱۲۵۰
۴	امام خمینی	۱۹۵۰

انسان طالب خلوت است. زیرا مصاحبت مردم، دل را از توجه کامل به خدا مشغول می‌سازد. محی‌الدین در بیان انواع خلوت اشاره به خلوت عام و خاص دارد (حسینی طهرانی، ۲۰۰۳، ص ۱۲۹). به تعبیری دیگر خلوت ظاهر که همان خلوت فیزیکی به قصد خودسازی است و خلوت باطن که حفظ دل و به عبارتی دائم‌الحضور بودن است. خلوت باطنی و واقعی، انسان را به اعماق قلمروی معرفت می‌برد و به قلمروی خدمت باز می‌گرداند. «در خلوت، حواس آدمی از دریافت محرکاتی که موجب تهییج قلب می‌شوند، مصون می‌گردد و در نتیجه، ناچار به انجام اعمالی نمی‌گردد که این تحریکات داعی آن‌ها هستند» (ابوطالب مکی، ۱۹۸۵، ج ۲، ص ۹۸). در واقع وقتی حواس ظاهر از عمل و فعالیت خود می‌کاهند، فرصت بهتری برای فعالیت حواس باطن به وجود می‌آید و انسان بهتر می‌تواند برای خودارزیابی و ارتباط با عالم غیب و خدا تلاش کند. در قرآن به بیان فواید خلوت کردن در دل شب اشاره شده و این‌که بیداری در شب بهتر و استوارتر است. زیرا در طول روز تمرکز و فرصت کافی برای خلوت وجود ندارد (مزمّل: ۵).

با این نگاه، خلوت مفهومی به ظاهر سرشار از تنهایی، اما در واقع دارای پیوند ناگسستنی با خلق است. خلوت به معنای منزوی بودن و در عزلت پناه‌گرفتن نیست، بلکه در چارچوب آداب و شرایطی خاص با تکیه بر منش و سلوکی متمایز، مسیری به سوی تهذیب نفس است. لذا در خلوت نباید دنیا را فراموش کرد. زیرا این دنیا محل عمل، قبول مسئولیت و مزرعه آخرت است. انسان کامل در اوج خلوت با خدا و در نهایت عشق و ارتباط با معبود خویش، از خلق خدا و مردم غافل نیست.

سبک زندگی و مسکن

خانه به عنوان مکان اختصاصی فرد، بخشی از هویت او را تشکیل می‌دهد (Schulz, 1984, p 9). بخش قلبی توجهی از زندگی روزمره انسان در خلنه اتفاق می‌افتد. افراد به منظور کار، فعالیت، مشارکت‌های اجتماعی و... خانه را ترک کرده است، ولی پس از انجام فعالیت اجتماعی خود، به خانه بر می‌گردند تا به نوعی هویت شخصی خود را باز یابند؛ لذا می‌توان گفت که هویت شخصی افراد در خانه و مسکن مستتر است (شولتز، ۲۰۰۵، ص ۱۴۱). حضور با هویت شخصی درون فضای خانه برای هر فرد یعنی متمایز بودن؛

که آقای بوردیو، از این تمایز، معنادار بودن را برداشت می‌کند (Bourdieu, 1998, p 9). هستی‌شناسی مسکن و حتی مبلمان آن، این نوع معنادار بودن را ملموس می‌کند. بدین ترتیب اقشار اجتماعی مختلف معمولاً ارزش‌های خود را در چیزی شناسایی می‌کنند که ضمن تأمین نیاز ایشان، ارزش و احترام قشر خود را نمایان سازد (Bourdieu, 1984, p 247). در هستی‌شناسی خانه مشاهده می‌شود که بعضی از قسمت‌های خانه یا مبلمان، بیشتر جنبه نمادین و معنوی دارند تا جنبه عملکردی و معمارانه. این موارد تبدیل به جزییاتی برای بروز سبک زندگی می‌شوند. پس سبک زندگی و معماری خانه، دارای یک رابطه دو طرفه به صورت تأثیر و تأثر هستند. رابطه فوق هم در کالبد بیرونی خانه و هم در نقشه و معماری داخلی مسکن دیده می‌شود.

اما این تأثیرات سبک زندگی چیستند و چگونه معماری مسکن را تحت تأثیر قرار می‌دهند؟ با گسترش و تنوع دسته‌بندی متقاضیان مسکن، تکیه بر ارزش‌های سبک زندگی برای تعریف هر یک از اقشار اجتماعی کمک‌کننده است. انتخاب طلاب به عنوان جامعه آماری از آن جهت است که در حال حاضر معیار مشخصی برای سنجش سبک زندگی دینی یا غیردینی در جامعه وجود ندارد؛ لذا با توجه به نزدیکی و آشنایی طلاب به آموزه‌های دینی، فرض پژوهش بر این است که سبک زندگی طلاب به سبک زندگی دینی مدنظر اسلام نزدیک‌تر است.

خلوت در مسکن (با توجه به سبک زندگی)

همان‌گونه که بحث شد هر فرد و عضو خانواده جهت آرامش فکری، روحی و استقلال فردی نیاز به مقدار مشخصی خلوت دارد. در هستی‌شناسی خانه اتاق اختصاصی زن و شوهر به عنوان حریم خلوت آن‌ها در نظر گرفته می‌شود. حریم خصوصی فرزند خانواده نیز اتاق خصوصی اوست. پیش‌بینی اتاق اختصاصی در نقشه خانه نشان‌دهنده ضرورت خلوت حتی در خانه و خانواده است. البته که این نوع خلوت و محدودیت دسترسی اعضای خانواده به اتاق اختصاصی مطلق نبوده و با توجه به شرایط، فرهنگ و سبک زندگی می‌تواند کم و زیاد شود. با توجه به دسته‌بندی اسلامی اقسام خلوت به خلوت ظاهری و خلوت باطنی، موارد فوق اشاره به خلوت ظاهری دارد. لکن بحث خلوت در

فضای خانه فقط محدود به اتاق اختصاصی نیست، بلکه بخشی از یک فضای مشترک درون خانه نیز می‌تواند با به کارگیری سازوکارهایی حریم خلوت تلقی گردد. در فضاهای مشترک بحث خلوت باطنی نمود بیشتری پیدا می‌کند. در حالت کلی یک عضو خانواده انتظار مقداری از خلوت در خانه را دارد که فارغ از مداخله دیگر اعضا باشد اعضای خانواده نیز در فرآیند زندگی مشترک و جهت نیل به اهداف یاد شده خلوت، آن را به عنوان یک مسأله ضروری بپذیرند (نقیبی، ۲۰۱۰، ص ۸). اما مصداق‌انگاری خلوت و حریم خصوصی در مسکن و مناسبات خانوادگی، می‌بایست بر اساس سبک زندگی و مولفه‌های فرهنگی، اجتماعی و مذهبی موجود در جامعه صورت گیرد. در همین راستا و با توجه به سبک زندگی دینی، کارکردهای زیر برای مفهوم خلوت در خانه و خانواده ارائه می‌شوند: حریم جسمانی، حریم اطلاعات، حریم جنسی، حریم ارتباطات و حریم شخصیت.

پژوهش موردی

در این پژوهش، مطالعه موردی بر روی طلاب شهر قم، که سبک زندگی ایشان نزدیک‌تر به آموزه‌های دینی می‌باشد، انجام شده و با رویکردی اجتماعی-روانشناختی، تأثیر رفتار و سبک زندگی بر محیط فیزیکی و انتظار ایشان نسبت به میزان خلوت مورد نیاز در خانه، بررسی و تحلیل شده است. پرسشنامه طراحی شده بین طلاب در سطح شهر قم، مدارس علمیه، حرم مطهر حضرت معصومه (س) و برخی ادارات دولتی توزیع شد. پرسشنامه طبق طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (Likert Scale) در رابطه با مفهوم خلوت و تأثیر آن در مسکن طلاب است که محوریت سؤالات پرسشنامه در جدول زیر و اصل پرسشنامه در ضمیمه انتهای مقاله قابل مشاهده است.

جدول ۳. محوریت سؤالات پرسشنامه و هدف و موضوع آن. منبع نگارندگان.

سوال ۱	نیاز		خلوت
سوال ۲ و ۴	ضرورت		
سوال ۳ و ۵	تنهایی	نوع مفهوم	
سوال ۶ و ۷	تنظیم مرز		
سوال ۸	جسمانی	کارکردها	
سوال ۱۰	ارتباطی		
سوال ۹	اطلاعاتی		
سوال ۱۱	شخصیتی		

روش پژوهش

روش تحقیق کیفی و رویه عملی آن تکمیل پرسش‌نامه توسط طلاب است؛ در ابتدا با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای همچون بررسی کتب و مقالات، مبانی نظری تکمیل شده و نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران روان‌شناسی محیطی پیرامون مفاهیم سبک زندگی و خلوت آورده شده است. سپس با بررسی این مفاهیم در سبک زندگی طلاب، کارکردهای آن در خانه ایرانی تشریح گردیده و نکاتی از این مطالب استخراج شده که پیش‌زمینه تبیین شاخص‌های مورد نظر مقاله را به وجود می‌آورند.

نمونه‌گیری در مطالعه پیمایشی از نوع هدفمند بوده و سعی شده تا گروه‌های سنی مختلف، میزان تحصیلات، شاغل یا محصل بودن، نوع مسکن فعلی و به طور کلی سبک زندگی، به یک گروه خاص از طلاب تعلق نداشته و پراکندگی در موارد فوق رعایت شود تا بتواند به طور کلی معرف سبک زندگی دینی طلاب شهر قم باشد. بدین منظور، حجم نمونه آماری با توجه به اشباع نظری (Saturation Theoretical) پاسخ‌ها، بر اساس روش تخمینی ۱۲۰ نفر انتخاب شد؛ با توجه به حد نصاب‌های ارائه شده برای تعیین حجم نمونه در تحقیقات توصیفی زمینه‌یاب و پیمایشی، حداقل حجم نمونه ۱۰۰ نفر است (حافظ نیا، ۲۰۰۲، ص ۱۳۷). لازم به ذکر است که با توجه به عدم دسترسی به آمار دقیق طلاب شهر قم (که ساکن در خانه باشند و نه در حجره)، به جای استفاده از روش‌های مرسوم کوکران یا مورگان برای تعیین حجم نمونه، با توجه به اشباع نظری

پاسخ‌ها و نوع کیفی پژوهش، از روش تخمینی برای تعیین حجم نمونه استفاده شد. پاسخ افراد بر حسب طیف پنج‌مقیاسی لیکرت که در آن عدد یک نمود نارضایتی کامل و عدد پنج به معنای رضایت کامل است، سنجیده شده‌است. برای بررسی روایی و پایایی پرسشنامه، علاوه بر استفاده از نظرات متخصصان آماری، جامعه‌شناسی و معماری در طراحی پرسشنامه و سوالات، از آزمون آلفای کرونباخ (Cronbach's alpha) نیز استفاده شد. ضریب مذکور که در این پژوهش معادل ۰/۷۱ بود، گویای قابلیت اعتماد مناسب ابزار مورد استفاده است. به منظور تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده، از روش آماری توصیفی-تحلیلی و استنباطی استفاده گردید. کلیه تحلیل‌های آماری با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شده‌است؛ اطلاعات جمع‌آوری‌شده به صورت جدول‌های توزیع فراوانی، پارامترهای آماری و نمودارها مورد تحلیل قرار گرفت. سپس روابط بین متغیرها با استفاده از نمودارها و آمارهای توصیفی (Descriptive Statics)، جداول توافقی (Crosstabs)، آزمون مربع کای (Chi-Square test) و ضریب همبستگی کرامر (Cramer's V) بررسی و تحلیل شده است.

یافته‌ها

در اکثر تحلیل‌ها، مرحله نخست یافتن تصویری از توزیع متغیرهاست. این تصویر علاوه بر سودمندی، شناخت لازم برای تحلیل‌های بعدی را فراهم می‌آورد. در این بخش داده‌های مرتبط با ویژگی‌های متغیرهای زمینه‌ای و وضعیت اجتماعی-اقتصادی پاسخ‌دهندگان و نحوه توزیع آن‌ها، مورد بررسی قرار می‌گیرد. در جدول شماره ۴ متغیرهای زمینه‌ای پاسخ‌دهندگان به تشریح بیان شده است.

در گام نخست برای شناخت نظر و درک ذهنی طلاب از نیاز به خلوت، ضرورت آن در زندگی و نوع تعریف ایشان از خلوت، پرسش شد. پاسخ‌ها نشان می‌دهد که ۷۷٪ از طلاب با نیاز به خلوت و ضرورت آن در مدتی از شبانه‌روز، موافق و کاملاً موافق اند. هم‌چنین برای ۶۰٪ از پاسخ‌دهندگان نیز این اتفاق افتاده که یکی از اعضای خانواده، در هنگام خلوت در خانه، خلوت ایشان را به هم بزند. بنابراین توجه به این مسئله و طراحی متناسب در فضاهای مسکونی ضروری می‌نماید. اهمیت این موضوع وقتی بیش از پیش مشخص

می‌شود که فقط ۲۸٪ از پاسخ‌دهندگان ترجیح می‌دهند اوقات خلوت خود را در بیرون از خانه بگذرانند؛ لذا در بخش بررسی و تحلیل، الگوی ذهنی طلاب با توجه به سبک زندگی دینی شناسایی شده، ضمن پاسخ به پرسش‌های پژوهش، پیشنهادهای جهت کاربرد در معماری خانه ارائه می‌شود.

جدول ۴. آمار توصیفی متغیرهای زمینه‌ای و وضعیت اجتماعی پاسخ‌دهندگان، منبع نگارندگان.

ردیف	متغیر زمینه‌ای	توضیحات
۱	سن	بیشترین فراوانی سنی در محدوده ۴۰ تا ۵۰ سال با ۳۰٪ می‌باشد. محدوده ۳۰ تا ۴۰ سال نیز با ۲۹٪ و نیز ۲۰ تا ۳۰ سال نیز با ۲۲٪ نشان از توزیع متوازن پرسشنامه در گروه‌های سنی مختلف طلاب دارد. گروه سنی ۵۰ تا ۶۰ سال نیز ۱۸٪ را شامل می‌شد.
۲	تحصیلات	۶۳٪ از پاسخ‌دهندگان فقط دارای تحصیلات حوزوی و ۳۲٪ علاوه بر تحصیلات حوزوی، تحصیلات دانشگاهی نیز داشته‌اند. در این بین میزان تحصیلات ۲۷٪ کل پاسخ‌دهندگان، دکتری یا معادل دکتری؛ ۲۳٪ فوق لیسانس و ۱۹٪ لیسانس است. ۲۷٪ میزان تحصیلات خود را ذکر نکردند.
۳	وضعیت تاهل تعداد فرزندان	درصد متأهلین ۹۳٪ بود. تعداد فرزندان ۱ و ۲ دارای بیشترین فراوانی و به ترتیب ۲۸٪ و ۲۳٪، بعد از آن تعداد ۳ و ۴ فرزند دارای فراوانی بعدی هستند و پس از آن، ۱۰٪ نیز بدون فرزند هستند.
۴	وضعیت مسکن	برای وضعیت مسکن، درصد فراوانی‌ها بدین شکل است که: خانه پدری ۱۳٪، مالک ۵۴٪، مستأجر ۲۵٪ و خانه‌های سازمانی طلاب ۹٪.
۵	نوع مسکن	توزیع مسکن بین مسکن ویلایی و آپارتمانی، ۵۴٪ ویلایی و ۴۶٪ آپارتمانی. از نظر طبقات، مسکن ۲ طبقه و ۳ طبقه به ترتیب با ۳۰٪ و ۲۳٪ بیشترین فراوانی را داشتند.

بررسی و تحلیل

ابتدا با توجه به پاسخ طلاب به نیاز و ضرورت خلوت، شناسایی الگوی ذهنی طلاب (با توجه به سبک زندگی) درباره مفهوم خلوت در دستور کار قرار گرفت. با توجه به جدول شماره ۱ دو رویکرد کلی درباره مفهوم خلوت قابل استفاده است؛ رویکرد اول با تأکید بر انزوا و تنهایی و رویکرد دوم با تأکید بر حق نظارت و انتخاب. ۷۶٪ طلاب با رویکرد اول موافق و کاملاً موافق اند و ارزش تنهاماندن و آسودگی از فشار حضور دیگران را در مفهوم

خلوت می‌پذیرند. ضمن آن که ۶۹٪ نیز به رویکرد دوم نیز نظر موافق و کاملاً موافق داشته‌اند. این در حالی است که نظرات مخالف در مورد رویکرد اول، بیشتر از رویکرد دوم بود. بنابراین می‌توان رویکردی تلفیقی بین دو رویکرد فوق برای مفهوم خلوت به منظور طراحی معماری در نظر گرفت و با استفاده از عناصر کالبدی و بصری، مرزهایی برای طراحی فضای خلوت در منازل مسکونی ایجاد کرد. ضمن آن که علاوه بر سوالاتی که نشان از علاقه بیشتر طلاب برای گذران اوقات خلوت در منزل دارد، تصویر شماره ۲ نیز نشان‌دهنده کیفیت فضایی است که طلاب ترجیح می‌دهند اوقات خلوت خود را در آن بگذرانند. در تحلیل این امر، به بررسی رابطه بین سبک زندگی و وضعیت اجتماعی با فضای انتخابی برای خلوت پرداخته می‌شود. بدین منظور، ابتدا جدول توافقی برای مولفه‌ها تشکیل می‌شود و سپس برای بررسی معناداری رابطه بین فضای خلوت و وضعیت اجتماعی-معیشتی طلاب، از آزمون معناداری مربع کای استفاده می‌شود.

تصویر ۲. فراوانی نوع فضای انتخابی برای خلوت توسط طلاب، منبع نگارندگان.

نتایج نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین نوع مسکن (آپارتمانی یا ویلایی) و انتخاب نوع فضای خلوت وجود ندارد ($P=0.149 > 0.05$) و این متغیرها مستقل از یکدیگر اند. وضعیت برای موارد دیگر مانند تعداد طبقات خانه و متراژ خانه نیز مشابه است. اما برخلاف موارد فوق، همان‌گونه که در جداول شماره ۵ و ۶ مشخص است، آزمون مربع کای

نشان می‌دهد که بین وضعیت مسکن و فضای انتخابی برای خلوت، و نیز بین تعداد خانواده‌های ساکن در مجموعه مسکونی و فضای انتخابی برای خلوت، رابطه‌ای معنادار وجود دارد ($P > 0.05$). برای بررسی شدت و جهت رابطه بین مؤلفه‌های فوق، از ضریب همبستگی استفاده می‌شود. ضریب همبستگی آماره‌ای است که به منظور اندازه‌گیری قدرت یا درجه یک رابطه بین دو متغیر به کار می‌رود.

با توجه به نوع متغیرها، در این قسمت از ضریب همبستگی کرامر استفاده خواهد شد. این ضریب برای تعیین میزان شدت همبستگی بین دو متغیر اسمی مورد استفاده قرار می‌گیرد. با توجه به جدول ۷ مشاهده می‌شود که ضریب همبستگی کرامر برای بررسی شدت رابطه بین فضای انتخابی برای خلوت و وضعیت مسکن مقدار ۰.۲۹ را نشان می‌دهد که ضریب پایینی است و شدت وابستگی کم است. اما ضریب همبستگی کرامر برای رابطه بین فضای انتخابی برای خلوت و تعداد خانواده ساکن در مجموعه مسکونی، مقدار قابل توجه‌تر ۰/۵۱ را نشان می‌دهد (جدول ۸) که می‌تواند نشان‌گر شدت بیشتری برای رابطه این دو متغیر باشد. بنابراین رابطه مستقیمی بین تعداد خانواده‌هایی که در مجموعه مسکونی فرد زندگی می‌کنند، با خلوت و فضایی که فرد ترجیح می‌دهد خلوت خود را در آن بگذراند، وجود دارد.

جدول ۵. آزمون مربع کای برای بررسی معناداری رابطه بین فضای انتخابی برای خلوت و وضعیت مسکن. منبع نگارندگان.

جدول ۶. آزمون مربع کای برای بررسی معناداری رابطه بین فضای انتخابی برای خلوت و تعداد خانواده ساکن در مجموعه مسکونی. منبع نگارندگان.

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	26.669 ^a	12	.006
Likelihood Ratio	24.733	12	.016
Linear-by-Linear Association	6.567	1	.010
N of Valid Cases	104		

a. 14 cells (70.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .52.

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	96.219 ^a	72	.030
Likelihood Ratio	77.307	72	.313
Linear-by-Linear Association	.523	1	.470
N of Valid Cases	91		

a. 91 cells (95.8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .07.

در پاسخ به کارکردهای خلوت، ۷۰٪ طلاب به کارکرد جسمانی خلوت، ۷۲٪ به کارکرد اطلاعاتی خلوت و ۶۱٪ به کارکرد ارتباطی خلوت قایل بودند؛ اما ۸۰٪ طلاب با وجود قبول حریم خصوصی برای اعضای خانواده، به عنوان پدر و مدیر خانواده و در چارچوب اصولی مانند تحکیم خانواده، مودت و رحمت، مصلحت، تعلیم و تربیت، مدیریت خانواده، کرامت، عفاف و احترام به ولدین، جهت ورود به فضای ارتباط کودک و نوجوان، برای خود حق قایل هستند. این نکات نشان می‌دهد که اولاً: تمامی کارکردهای متصور برای خلوت در این پژوهش، در مورد سبک زندگی و مسکن طلاب نیز صدق می‌کند؛ ثانیاً: با توجه به آموزه‌های دینی موجود در سبک زندگی، اصولی که در بالا ذکر شد، بر صرف خلوت اولویت یافته و خلوت در چارچوب حد و مرزهایی قابل قبول است که با اصول فوق تعارض نداشته باشد.

جدول ۷. آزمون ضریب همبستگی کرامر برای بررسی شدت رابطه بین فضای انتخابی برای خلوت و وضعیت مسکن. منبع نگارندگان.

جدول ۸. آزمون ضریب همبستگی کرامر برای بررسی شدت رابطه بین فضای انتخابی برای خلوت و تعداد خانواده. منبع نگارندگان.

Symmetric Measures				Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance			Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	1.028	.030	Nominal by Nominal	Phi	.606	.009
	Cramer's V	.514	.030			Cramer's V	.292
N of Valid Cases		91		N of Valid Cases		104	

نتیجه‌گیری

انسان مسلمان به عنوان خلیفه خداوند بر روی زمین بایستی محیط و فضاهای زندگی خود را متناسب با عنوان خلافت الهی بسازد و خصوصاً مسکن و خانه را با توجه به سبک زندگی دینی، معماری کند. این نکات در معماری معاصر مسکن ایران کمتر مورد توجه بوده و عموماً به تقلید و تبعیت از مسکن غربی انجام می‌گیرد. در حالی که رویکردهای مطرح شده توسط اندیشمندان غربی در ارتباط با سبک زندگی و شاخص‌های آن از جمله

مفهوم خلوت، بایستی با هستی‌شناسی و سبک زندگی دینی منطبق شوند. تفاوت نگاه به خلوت بین اندیشمندان غربی و مسلمان، از تفاوت در هستی‌شناسی آن‌ها نشأت می‌گیرد. در هستی‌شناسی اسلامی، زندگی این جهانی، به خودی خود هدف نبوده و بخشی از یک شبکه و نظام هدفمند و پیوسته است که از آن می‌توان به قوس نزول و صعود، مفاد آیه «انا لله و انا الیه راجعون» تعبیر کرد. رهاورد چنین نگاهی به سبک زندگی دنیوی منجر به سبک زندگی متفاوتی نسبت به هستی‌شناسی مادی‌گرایانه خواهد بود که در جدول شماره ۹ قابل مشاهده است. بنابراین در طراحی خانه باید با بهره‌گیری از هستی‌شناسی و سبک زندگی دینی، ضمن بومی‌سازی نظریات خانه‌سازی غربی، مسکن مناسب سبک زندگی خانواده ایرانی طراحی شود.

جدول ۹. مقایسه تأثیر هستی‌شناسی (مادی و الهی) بر سبک زندگی و مفهوم خلوت، منبع نگارندگان.

هستی‌شناسی الهی	هستی‌شناسی مادی		
<ul style="list-style-type: none"> _ تقسیم عالم هستی به دو قسم کلی مادی و مجرد. _ توجه به معارف فطری، قلبی و وحیانی (ضمن توجه به تجربه و علوم مختلف). _ خدامحوری، ایمان به عالم غیب شامل روح، برزخ، قیامت، و... _ هدفمند بودن هستی، پیوستگی دنیا و برزخ و آخرت. _ دنیا به عنوان هدف نبوده و مزرعه‌ای برای آخرت. 	<ul style="list-style-type: none"> _ پافشاری به استفاده از حس و تجربه (عالم فقط ماده). _ انکار وجود خدا و باطل دانستن دلایل اثبات وجود خدا (برخی وجود خدا را در حد تجربه دینی پذیرفته، اثبات عقلانی آن را رد کرده‌اند). _ خرافه پنداشتن امور ماوراء ماده، مانند عقول و مجردات، وحی، نبوت و... _ عدم توجه به معارف عقلی، فطری، قلبی و وحیانی. 	سبک زندگی	۱
<ul style="list-style-type: none"> _ جامعه دارای روح واحد و الفت. _ کراهت تنهایی و عزت دائمی، در عین حال شرافت خلوت در ساعاتی از شبانه‌روز (مخصوصاً عبادت در خلوت شب). _ خلوت برای تفکر درباره مسایل بنیادین حیات (از طریق ارتباط با مبدأ حیات). _ تقسیم‌بندی خلوت به خلوت ظاهری (خلوت فیزیکی) به قصد خودسازی و خلوت باطن که حفظ دل و به عبارتی دائم‌الحضور بودن است. 	<ul style="list-style-type: none"> _ تعامل و در جمع بودن انسان‌ها دارای یک روح واحد نیست. _ عدم توصیه به خلوتی که در آن پرسش‌های بنیادین زندگی از جمله منشأ حیات و... به سراغ ذهن بیایند. _ فرآیندی متشکل از حذف و کناره‌گیری (به معنای تنها بودن). _ فرآیندی قراردادی که فرد برپایه آن خود را در برخورد با دیگران قرار می‌دهد. 	خلوت	۲

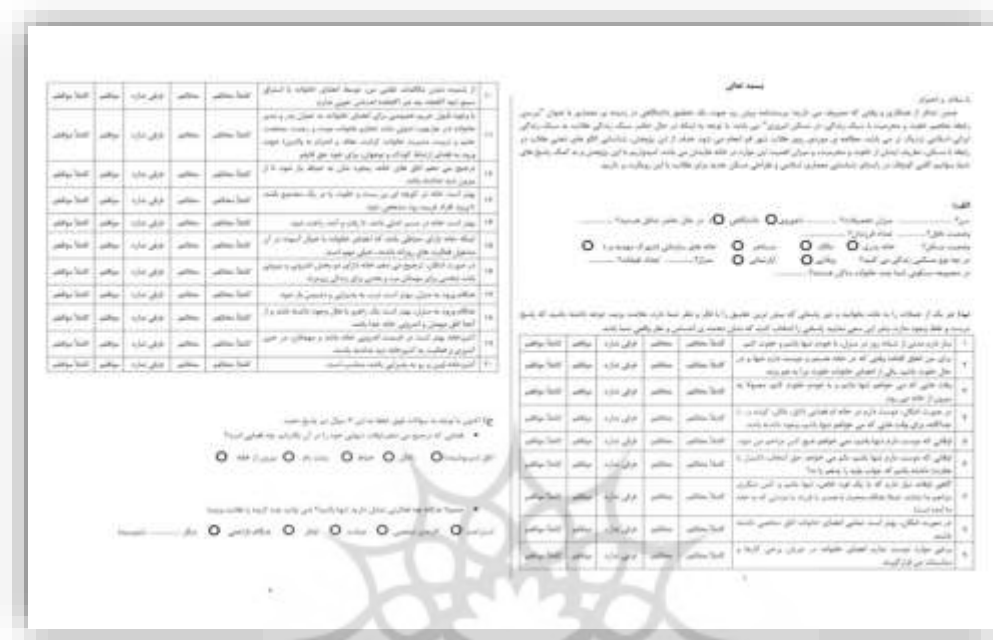

جدول ۱۰. خلوت در مسکن طلاب (با توجه به سبک زندگی دینی و هستی‌شناسی اسلامی)، منبع نگارندگان.

ضرورت و اهمیت وجود خلوت و فضای مناسب آن در خانه‌های امروزی احساس می‌شود.	نیاز و ضرورت		خلوت در مسکن طلاب
اتخاذ رویکردی تلفیقی از هر دو مفهوم تنهایی و تنظیم مرز. با استفاده از عناصر کالبدی و بصری، مرزهایی برای طراحی فضای خلوت در منازل مسکونی در نظر گرفته‌شود تا امکان تحصیل هر دو نوع خلوت فراهم آید.	تنهایی	نوع مفهوم تنظیم مرز	
	محل فضا		
گذران اوقات خلوت در منزل نسبت به بیرون	کیفیت فضا	فضای خلوت	
تمامی کارکردهای متصور برای خلوت، در مورد سبک زندگی و مسکن طلاب نیز صدق می‌کند؛ لکن، اصولی از قبیل تحکیم و مدیریت خانواده، تعلیم و تربیت، عفاف و احترام به والدین، بر صرف خلوت اولویت یافته و خلوت در چارچوب حد و مرزهایی قابل قبول است که با اصول فوق تعارض نداشته‌باشد.	جسمانی	کارکردها	
	ارتباطی		
	اطلاعاتی		
	شخصیتی		

پژوهش موردی اولاً: ضرورت و اهمیت وجود خلوت را در خانه‌های امروزی نشان می‌دهد. ثانیاً: بررسی رابطه بین سبک زندگی و وضعیت اجتماعی با فضای انتخابی برای خلوت، نشان از علاقه بیشتر طلاب برای گذران اوقات خلوت در منزل نسبت به بیرون دارد؛ کیفیت فضای انتخابی در خانه نیز به این صورت است که فضای سرپوشیده و اتاق انتخاب اول ایشان می‌باشد. لذا ضرورت پیش‌بینی چنین فضایی در طراحی مسکن با توجه به سبک زندگی، دیده می‌شود. کارکردهای خلوت در مسکن تحت عناوین حریم جسمانی، حریم اطلاعات، حریم جنسی، حریم ارتباطات و حریم شخصیت دسته‌بندی شده‌است. در پاسخ به کارکردهای خلوت، ۸۰٪ طلاب با وجود قبول حریم خصوصی برای اعضای خانواده، به عنوان پدر و مدیر خانواده و در چارچوب اصولی مانند تحکیم خانواده، مودت و رحمت، مصلحت، تعلیم و تربیت، مدیریت خانواده، کرامت، عفاف و احترام به والدین، جهت ورود به فضای ارتباط کودک و نوجوان، برای خود حق قایل هستند.

ضمیمه

تصویر ۳. پرسشنامهٔ پخش‌شده بین طلاب شهر قم. منبع نگارندگان.

مشارکت نویسندگان

نقش رضا قدردان قراملکی در مقاله طراحی روند پژوهش و روش تحقیق، گردآوری داده‌های مقاله، تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌های مقاله است. فرزین حق‌پرست و پریسا هاشم‌پور در قسمت مبانی نظری و تجزیه و تحلیل یافته‌ها و نیز تأیید نسخهٔ نهایی مقاله همکاری کردند.

تشکر و قدردانی

مقاله حاضر برگرفته از درس ویژه ۲ و در راستای رسالهٔ دکتری رضا قدردان قراملکی، تحت راهنمایی دکتر فرزین حق‌پرست و دکتر پریسا هاشم‌پور در دانشکدهٔ مهندسی

معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز در حال انجام است. بدین وسیله از اساتید و مسئولان دانشگاه هنر اسلامی تبریز تقدیر و تشکر می‌شود.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

منابع و مآخذ

- Aboutaleb Makki M, *Qovat al-Qolub*, Volume 2, Cairo, Al-Anwar Al-Muhammadiyah Publishing House. 1985. Arabic.
- Ansari M, Jamshidi S, Almasifar N. [A Study of Sense of Territory and Territorial Behavior in Urban Parks], *Armanshahr Magazine*.2010;(4):33-48. Persian.
- Bourdieu P. *Practical Reason: on the theory of action*. California: Stanford University press;1998.
- Einifar A. [Translation of *The Creation of Architectural Theory The Role of Behavioral Sciences in Environmental Design*]. Lang J (Author). Tehran: University of Tehran;2002. Persian.
- Farabi M, *Ara Ahle Al-Madinah Al-Fazila*, Beirut, Al-Catholiah Publishing.1959. Arabic.
- Ghasemi H. [Translation of *Lifestyle Design Based on Lifestyle*]. Ventlig J (Author). Mashhad: Kasra;2013. Persian.
- Giddens A. *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. California: Stanford University Press;1995.
- Hafeznia M R. *Introduction to Research Methodology in Humanities*. Tehran: Samt Publications;2002. Persian.
- Hosseini Tehrani M H. *Resale Lob al-Lobab in the Journey of Olel albab*, Mashhad: Allameh Tabatabai Publishing;2003. Persian.
- Javadi Amoli A. *Rights and Duties in Islam*. Qom: Esra;2006. Persian.
- Kaviani M. *Islamic lifestyle and its measurement tools*. Tehran: Research Institute of Hawzah and University;2013. Persian.
- Makarem Shirazi N. *Tafsir Nemooneh*, Volume 23. Tehran: Daar al-Kotob al-Islamiyah Publishing;1995. Persian.
- Naghbi A. [*Privacy in Relationships and Relationships of Family Members*], *Family Law and Jurisprudence Journal*. 2010;15(52): 5-28. Persian.
- Namazian A. [Translation of *Environment and Social Behavior Privacy Personal Space Territory Crowd*]. Altman I (Author). Tehran: Shahid Beheshti University Press;2003. Persian.
- Nice R. [Translation of *Distinction: a social critique of the judgment of taste*]. Bourdieu P (Author). New York: Routledge;1984.

- Saeedi G. [Translation of *Dictionary of Mystical Terms*]. Ibn Arabi M (Author). Tehran: Shafiee Publishing; 2004. Persian.
- Sajjadi J. *Dictionary of Mystical Terms and Interpretations*. Tehran: Tahouri Publishing; 2010. Persian.
- Schulz C N. *The Concept of Dwelling: on the way to figurative architecture*. New York: Electa; 1984.
- Tousi Kh N, *Sharh al-Isharat va al-Tanbihat*, vol 3, Qom, Al-Balaghah. 1996. Arabic.
- Westin A. *Privacy and freedom*. New York: Ballantine; 1970.
- Yar Ahmadi M. [Translation of *The concept of habitation towards allegorical architecture*]. Schultz K N (Author). Tehran: Agah; 2005. Persian.

یادداشت‌ها

^۱. دربارهٔ مساجد نیز پژوهش‌هایی انجام شده است برای نمونه: رک: بررسی تأثیر فلسفه اسلامی بر معماری سنتی ایران (با بررسی موردی معماری مسجد امام اصفهان)

http://phm.znu.ac.ir/article_19505.html

معرفی نویسندگان

فرزین حق‌پرست دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز است. ایشان فوق‌لیسانس پیوسته مهندسی معماری را در سال ۱۳۷۳ از دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران و دکتری تخصصی در محور فناوری معماری را از مرکز تحقیقات محیط مصنوع دانشکده معماری دانشگاه کاردیف انگلستان در سال ۱۳۸۵ کسب نموده‌است. همچنین عضو هیأت تحریریهٔ برخی از مجلات علمی و هیئت علمی همایش‌های متعدد ملی و بین‌المللی بوده‌است. مقالات بسیاری توسط ایشان در مجلات علمی پژوهشی و کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی ارائه شده، و داور مجلات و جشنواره‌های متعدد تخصصی داخلی و خارجی بوده‌است. ایشان به عنوان استاد برگزیده در جشنوارهٔ حرکت و مترجم کتاب و مقالات تخصصی و مالک معنوی ثبت اختراع با تاییدیه سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی است. زمینه‌های تخصصی ایشان عبارتند از: مسکن پایدار، سبک زندگی پایدار، مسکن موقت برای بحران، طراحی بر مبنای کارایی با صدمات زیستی حداقل.

Haghparast, F. Associate Professor of Architecture, Tabriz Islamic Art University. Tabriz, Iran

✉ F.haghparast@tabriziau.ac.ir

پریسا هاشم‌پور استاد دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز، کارشناسی ارشد پیوسته خود را در سال ۱۳۸۱ از دانشگاه صنعتی سهند تبریز و دوره دکتری در رشته معماری اسلامی را از دانشگاه هنر اسلامی تبریز در سال ۱۳۹۱ اخذ نمود. همچنین دوره تکمیلی رشته معماری را در KTH Royal Institute of

Technology سوئد در سال ۱۳۹۰ گذرانده‌است. ایشان بیش از ۷۰ مقاله علمی پژوهشی در مجلات و کنفرانس‌های علمی مختلف ارائه کرده‌اند. از دیگر سمت‌های ایشان می‌توان به عضو شورای راهبردی شهرداری تبریز (۱۳۹۶-۱۳۹۴)، عضو شورای فرهنگی دانشگاه هنر اسلامی تبریز (۱۳۸۶-۱۳۸۲)، عضو کمیته کارآفرینی دانشگاه هنر اسلامی تبریز و عضو نظام مهندسی ساختمان آذربایجان شرقی اشاره کرد. زمینه‌های تخصصی ایشان عبارتند از: مسکن و معماری، فرهنگ و معماری، معنا و مباحث حکمی در معماری اسلامی، بازشناسی معماری بومی جهت احیاء فرهنگ ایرانی-اسلامی.

Hashempour, P. Associate Professor of Architecture, Tabriz Islamic Art University. Tabriz, Iran

✉ P.hashempour@tabriziau.ac.ir

رضا قدردان قراملکی دانشجوی دوره دکتری رشته معماری اسلامی در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز است. وی لیسانس مهندسی معماری را در سال ۱۳۹۳ از دانشگاه تبریز، و کارشناسی ارشد مهندسی معماری را در سال ۱۳۹۵ از دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور دزفول اخذ کرد. تاکنون ۶ مقاله علمی پژوهشی

و علمی ترویجی ایشان در مجلات و کنفرانس‌های علمی مختلف به چاپ رسیده است. ایشان عضو سازمان نظام مهندسی استان قم بوده و علاوه بر فعالیت‌های پژوهشی در زمینه طراحی، نظارت و اجرای چندین پروژه ساختمانی در سطح کشور فعال هستند. زمینه‌های

تخصصی ایشان عبارتند از: معماری سنتی، معماری مسکن، سبک زندگی در مسکن، معماری اسلامی.

Ghadrdan Gharamaleki, R. PhD Student in Islamic Architecture, Tabriz Islamic Art University. Tabriz, Iran

✉ R.ghardan@tabriziau.ac.ir

How to cite this paper:

Farzin Haghparast, Parisa Hashempour, Reza Ghadrdan Gharamaleki (2021). Ontology of the Iranian House Architecture According to the Religious Lifestyle (Case Study: Privacy Concept in Clerics House's in Qom). *Journal of Ontological Researches*, 9(18), 161-190. Persian.

DOR: 20.1001.1.23453761.1400.10.19.7.3

DOI: 10.22061/orj.2021.1509

URL: http://orj.sru.ac.ir/article_1509.html

Copyrights for this article are retained by the author(s) with publishing rights granted to SRU Press. The content of this article is subject to the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-NC 4.0) License. For more information, please visit <https://www.creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی